

TERMINOLOGIA MILITARĂ: PARTICULARITĂȚI SISTEMICE ȘI FUNCȚIONALE

Valentina NEGRU, Constantin MANOLACHE

Academia Militară a Forțelor Armate

The authors of the given article attempt to analyze the military terminology in the context of the terminology evolution as a research area. The article approaches problems regarding the notions of “term” and “terminology”. At the same time, here are underlined features that differentiate the notions of “military terminology” and “military vocabulary”. The authors are systematizing the definitions occurred in the scientific literature regarding the studied terminology. Special attention is paid to the systemic and functional features of the military terminology.

În articolul de față vom încerca să analizăm terminologia militară în contextul evoluției terminologiei ca domeniu de cercetare. Pentru început vom aborda unele probleme ce țin de noțiunile de „termen” și „terminologie” în general. Inițial vom reliefa particularitățile ce diferențiază noțiunile de „terminologie militară” și „lexic militar”. În primul rând, aceste sintagme constituie elemente ale unor stiluri funcționale diferite: termenii strict militari se întâlnesc în literatura științifică de specialitate, iar lexicul militar se utilizează în domeniul precum literatura artistică, mass-media ș.a. Terminologia militară este funcțională în cadrul unui grup profesional mult mai omogen, spre deosebire de lexicul militar. În al doilea rând, termenul și elementul respectiv ale lexicului militar fac parte din sisteme de noțiuni diferite și corespunzător se deosebesc printr-o complexitate de relații sistemice: la termeni ele sunt mai largi, deoarece cuvântul “termen” are o natură dublă, fiind atât element al sistemului lexical, cât și element al sistemului de noțiuni științifice specializate.

Terminologia militară și lexicul militar au un grad diferit de mobilitate: terminologia militară este mai stabilă în comparație cu lexicul militar. Elementele lexicului comun, folosite pentru a reflecta realitățile unei sfere profesionale înguste, fiind preluate de un sistem terminologic, capătă calitatea de termen. Particularități de bază ale termenului sunt următoarele: relația strânsă cu noțiunile, monosemantismul, exactitatea, limitarea la o sferă concretă de utilizare, lipsa coloritului emoțional-expresiv și stilistic. În acest sens, Speranza Tomescu consideră terminologiile adevărate sisteme definiționale în care se stabilește o interdependență între un concept, un termen, o definiție și un domeniu, interdependență prin care se statuează preferința termenilor pentru monosemie și monoreferențialitate[1]. D.M. Șmeliiov, recunoscând că între terminologie și lexicul comun există o deosebire esențială, menționează concomitent și zonele de trecere între aceste grupuri lexicale [2]. Pe de o parte, un anumit număr de termeni, în particular, din sfera terminologiei militare intră în uzul curent general, alții capătă sensuri figurate în limba literară. Pe de altă parte, completarea lexicului militar specializat se produce datorită terminologizării cuvintelor din limbajul comun. Din aceste motive, în urma unor astfel de contacte reciproce, este greu de a delimita exact hotarul între cuvintele ce aparțin lexicului comun și cele care de regulă sunt atribuite la o sferă specială de întrebuințare. Analiza materialului lingvistic demonstrează că un număr mare de lexeme, pe care le numim termeni militari, au fost incluse în sistemul terminologic ca urmare a migrării lor din domeniul lexical nespecializat. Afară de aceasta, în anumite condiții una și aceeași unitate lexicală poate exista în limbă atât ca termen, cât și ca cuvânt obișnuit, uzual.

După părerea lui F.P. Sorocoletov, „particularitățile termenului care îl deosebesc de cuvintele netermeni se află la nivelul conținutului semantic și al sferei funcționale” [3]. L.O. Simonenco afirmă: „Termenul, spre deosebire de cuvintele lexicului comun, este legat cu conceptele științifice, el reflectă faptele observate de cercetători, precum și interpretarea teoretică a rezultatelor științifice. Termenul este mai reglementat din punct de vedere stilistic decât cuvintele lexicului comun, „neutralitatea”, „emotivitatea”, „expresivitatea” lui se deosebesc de ceea ce înțelegem prin neutralitatea, emotivitatea și expresivitatea cuvintelor din lexicul comun” [4].

Savanții au constatat că în cadrul grupului tematic analizat are loc un proces lexico-semantic foarte important precum este *terminologizarea*.

Prin terminologizare se înțelege o totalitate de procese lingvistice, în urma cărora se formează cuvinte concrete – termeni, care aparțin sistemelor terminologice respective.

Interesul lingvisticii moderne față de lexicul specializat a fost condiționat de creșterea rolului științei și tehnicii în dezvoltarea societății, precum și de evoluția și codificarea sistemelor terminologice. Sistemul

terminologic al fiecărui domeniu de cunoaștere reflectă realizările acestuia la o anumită etapă istorică de dezvoltare a societății.

Încercarea de a sistematiza definițiile existente pentru noțiunea de „terminologie militară” s-a bazat doar pe variantele ce pornesc de la principiile teoretice generale ale terminologiei, interpretând-o prin prisma teoriei termenului și a sistemului terminologic ca atare. În lingvistică există diverse abordări ale noțiunii de termen. D.S. Lotte, încă în anii '30, a elaborat principiile de bază ale selectării și construirii termenilor tehnico-științifici. În opinia savantului, particularitățile definitorii ale termenului sunt: a) sensul îngust și totodată exact; b) monosemia, cel puțin în limitele unui subsistem terminologic; c) excluderea sinonimiei; d) corespunderea semnificației lexicale a termenului sau a părților sale componente (dacă termenul este compus) cu sensul concret al noțiunii (obiectului, procesului, fenomenului) denumite de acest termen; e) caracterul sistemic al anumitor termeni, care presupune determinarea locului, pe care noțiunile reflectate îl ocupă printre toate celelalte noțiuni ale sistemului terminologic. În corelație cu aceste rigori putem selecta trăsăturile care urmează să fie puse la baza termenului. D.S. Lotte consideră de asemenea că termenul trebuie să fie scurt, compact (în special pentru sintagmele terminologice), simplu și ușor de înțeles. În cazul în care este necesar de inclus un nou termen, se va ține cont de gradul de utilizare a termenilor vechi, care urmează a fi înlocuiți.

Înceind expunerea principiilor de bază ale formării și utilizării termenilor, D.S. Lotte a formulat ideea că până și cel mai nereușit termen este greu de retras din uz, dacă el a căpătat o răspândire semnificativă și are o tradiție îndelungată de funcționare. Din acest motiv, un termen poate fi înlocuit doar atunci când termenul nou are o vădită prioritate față de cel vechi [5].

În opinia noastră, mai generală și cuprinzătoare poate fi considerată definiția propusă de savantul I.S. Kvitko: „Termenul este un cuvânt sau o îmbinare de cuvinte, care corelează cu noțiunile unui anumit domeniu organizat al cunoașterii (din știință sau tehnică) și care intră în relații sistemice cu alte cuvinte și sintagme, formând cu ele în fiecare caz aparte și într-un anumit timp un sistem închis, ce se deosebește prin informativitate înaltă, monosemantism, exactitate și neutralitate expresivă.” [6].

În cercetarea noastră drept punct de pornire a servit principiul formulat de către G.O. Vinokur precum că „termenul nu este un cuvânt deosebit, dar un cuvânt cu o funcție deosebită” și anume cu funcția de a denumi o noțiune specială [7].

Indiferent cum vom interpreta termenii (în calitate de cuvinte speciale sau ca niște cuvinte cu o funcție specială), după părerea noastră, ei fac parte din lexicul comun al limbii. Aceasta se întâmplă deoarece dacă considerăm termenii drept cuvinte cu funcții speciale, atunci ei cu siguranță sunt parte componentă a lexicului, iar dacă vorbim de cuvinte speciale, deosebite, atunci, după trăsăturile structural-gramaticale, termenii sunt identici cu lexemele obișnuite (adică, fonetic și gramatical se constituie după legitățile limbii concrete).

Deoarece parametrii de bază ai termenului (definiționalitatea, caracterul sistemic, neutralitatea stilistică ș.a.) sunt determinați de funcția pe care o îndeplinește, la definirea lui se iau în considerare caracteristicile nominalizate: putem spune că termenul este un cuvânt sau o îmbinare de cuvinte, care denumește o noțiune specială a unui domeniu anumit al activității umane.

Vom menționa că în știință există păreri diferite referitor la natura noțiunilor de „termen” „terminologie” și „sistem terminologic”. În particular, V.P. Danilenko afirmă că termenului *terminologie* îi corespund două noțiuni. În definirea tradițională a noțiunii de „terminologie” se spune că aceasta este o totalitate a termenilor dintr-un domeniu al cunoașterii (dintr-o știință sau direcție științifică), care reflectă totalitatea respectivă de noțiuni; în sens mai larg, noțiunii de „terminologie” îi corespunde ansamblul tuturor sferelor de activitate [8].

K.P. Averbuh a considerat terminologia doar ca „un sistem de semne al unui domeniu specializat de activitate, ca un sistem izomorf de noțiuni, care este utilizat în scopuri comunicative.” [9].

În lucrările cercetătoarei O.S. Ahmanova, terminologia este tratată ca „o totalitate de termeni a unui domeniu concret de producere, de activitate, de cunoaștere, care formează un strat lexical deosebit și care cel mai ușor poate fi supus sistematizării” [10]. În opinia savantului T.I. Panko, „terminologia nu este un sistem de termeni, ci o totalitate de termeni, care fac parte dintr-un anumit sistem terminologic” [11]. Cercetătorii E. V. Krotevici și N. S. Rodzevici sunt de părerea că terminologia este „o totalitate de termeni, care pătrund în orice domeniu al științei, tehnicii, artei. Concomitent, terminologia poate fi considerată totalitatea tuturor termenilor care există într-o limbă. De aceea, putem vorbi despre terminologia unei științe sau a unui dome-

niu anumit al științei, precum și despre terminologia unei limbi în ansamblu la o anumită etapă de dezvoltare” [12].

Conform definiției formulate de L.O.Simonenco, “totalitatea de denumiri speciale din diferite domenii ale științei și tehnicii, ce funcționează în sfera comunicării profesionale reprezintă *terminologia*, care sub forma a două dimensiuni: ca rezultat al fixării cunoștințelor științifice (dicționarele terminologice) și ca rezultat al funcționării (literatura științifică și didactică)” [13]. O trăsătură definitorie a terminologiei o constituie caracterul sistemic. „Prin sistem în terminologie se înțelege o totalitate organizată de obiecte, adică o astfel de totalitate, care reprezintă o unitate obiectivă dintre obiecte, fenomene sau acțiuni interdependente. Astfel de obiecte ale sistemului sunt termenii – unități ale terminologiei” [14]. Caracterul sistemic al termenului, după părerea savanților, trebuie să se realizeze bidirecțional: în planul conținutului și în planul expresiei. Când vorbim de conținut, se evidențiază esența noțiunii, iar prin prisma expresiei caracterul sistemic se realizează datorită modelelor identice de formare a cuvintelor. În lingvistică, ca și în alte științe, se aplică pe larg abordarea sistemică. Unii lingviști văd în caracterul sistemic esența clasificării termenilor (D.S. Lotte, N.K.Suhov, I. A. Klimovțki), alții consideră că termenii se caracterizează prin caracter sistemic în formarea cuvintelor noi (O.O. Reformatschi, T.L. Kandelaki, L.A. Șkatova). Există și opinia (R.O. Budagov, L.L. Kutina) că termenul are caracter sistemic dublu: ca element al sistemului terminologic și ca element al sistemului lingvistic în ansamblu. După cum afirmă L.O. Simonenco, “terminologia are caracter sistemic, deoarece este sistemică realitatea care ne înconjoară, unele sectoare și părți ale căreia terminologia le reprezintă și le deservește” [15]. Împărtășim părerea savantului L.V. Turovska, care susține că sistemele terminologice au două tipuri de caracter sistemic. În primul rând, este vorba de un caracter sistemic logic, determinat de sistemul de noțiuni cu care corelează cel terminologic. În al doilea rând, sistemele terminologice au și un caracter sistemic lingvistic, care constă în faptul că termenii derivați și compuși se formează în baza unităților lexicale care se utilizează pentru exprimarea termenilor primari [16].

Termenul, ca element sistemic al lexicului unei limbi, având un conținut clar fixat, fiind monosemantic, ceea ce exclude dezvoltarea proceselor lexico-semantice în interiorul sistemului terminologic, totodată este supus influenței acestor procese care se produc în exterior. După cum menționează L.O. Simonenco, „termenii științifici deseori se formează în baza semnificațiilor lexicului general, iar sistemul semnificațiilor generale se îmbogățește încorporând noțiuni științifice” [17]. Această teză, după părerea noastră, este o dezvoltare firească a afirmațiilor lui A.A.Potebnea despre relația dintre sistemele noțiunilor lingvistice (semnificațiilor „apropiate”) și noțiunilor științifice (semnificațiilor „îndepărtate”), precum și a ideilor lui A.A. Reformatskii despre două aspecte ale funcționării termenilor – „lexis” și „logos” la etapă actuală a dezvoltării terminologiei” [18].

Semnificația cuvintelor obișnuite, după cum se știe, se formează în procesul evoluției lor istorice. Un rol important în acest proces îl joacă contextele în care se utilizează cuvintele. Contextele pot apropia sau respinge semnificația diferitelor cuvinte, ceea ce determină apariția unor noi nuanțe semantice, trecerea acestora în semnificații de bază și a celor de bază în semnificații secundare, în cele din urmă structura semantică a cuvântului modificându-se. În ce privește termenul, putem afirma că, în conformitate cu opinia unor cercetători, acesta este „indiferent față de diacronie” [19]. În această ordine de idei, V. A. Zveghințev, având obiecții față de semnificația lexicală a termenilor, respinge concomitent și potențialul lor de dezvoltare, acceptat ca firesc pentru cuvintele obișnuite: „în cazul termenilor se dezvoltă nu semnificația cuvântului, ci noțiunea, care este denumită de cuvânt” [20]. Această idee este promovată de Iu.S. Sorokin, care recomandă ca în timpul aprecierii deplasărilor de sens să se ia în vedere doar modificarea noțiunii, denumită de cuvânt. Autorul afirmă că „în cercetările istorico-semantice este important să delimităm clar modificarea noțiunii despre obiectul denumit prin cuvânt, de modificarea propriei semnificații, pe care o comportă cuvântul. Această delimitare poate fi realizată cu ajutorul factorilor interni ai dezvoltării lingvistice” [21]

Oare prezintă interes și corelația în care se află terminologia, inclusiv cea militară, cu lexicul general ?

În lingvistică există două opinii referitor la această chestiune. Unii savanți consideră terminologia drept parte componentă a lexicului comun, de care se deosebește prin anumite particularități. Alții afirmă că terminologia este un grup aparte de cuvinte, separat, distinct de lexicul comun.

Adepii primei concepții sunt de părerea că termenii „reprezintă o variantă mai complexă a acelor forme lexicale, care reprezintă o parte considerabilă a lexicului uzual. Pentru a înțelege natura semantică a termenilor, rolul lor ca exponenți ai noțiunilor științifice, este necesar de stabilit legătura lor cu lexicul comun, cu

evoluția lui semantică. Iar pentru a înțelege evoluția semantică a lexicului, trebuie nu numai de inclus în arealul cercetării lingvistice terminologia științifică, dar și de observat apariția termenilor în straturile lexicului uzual" [22].

Reprezentanții celei de-a doua concepții susțin că termenii sunt lipsiți de o reală semnificație lexicală [23], că un câmp terminologic este strict delimitat de lexicul general literar [24] că datorită deosebirii profunde care există între termen și netermen este posibil schimbul între terminologie și lexicul uzual [25].

Ținând cont de principiile teoretice generale ale terminologiei contemporane, putem defini terminologia militară ca o totalitate de denumiri speciale monosemantice și polisemantice, care corelează cu anumite noțiuni și realități ale domeniului militar, formând, astfel, un sistem terminologic corespunzător.

Sistemul terminologic militar reprezintă o parte componentă a sistemului terminologic național, care are particularitățile sale de formare și funcționare, condiționate de specificul limbajului militar și al domeniului militar în ansamblu.

Referințe:

1. Tomescu Speranza. Terminologia militară: delimitări, caracteristici, relații cu alte limbaje. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2008. p.17.
2. Шмелёв Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка). М.: Наука, 1973. - С.144.
3. Сороколетов Ф.П. История военной лексики в русском языке XI-XVII вв. Л.: Наука, 1970. - С.29.
4. Симоненко Л.О. Біологічна термінологія: формування та функціонування. РВЦ "Софія" Умань, 2006. - С. 35-36.
5. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики. М.: Изд-во АН СССР, 1961. - С.35.
6. Квитко И.С. Термин в научном документе. Львов: Вища школа, 1976. - С.21.
7. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Труды Моск. ин-та истории, философии и литературы. - 1939. - С. 21.
8. Даниленко В.Л. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. М.: Наука, 1977. С. 15.
9. Авербух К.Я. Терминологическая вариантность: теоретический и прикладной аспекты // Вопросы языкознания. - 1986. - №6. - С. 46.
10. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М.: Сов. энциклопедия, 1966. - С. 474.
11. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Львів: Світ, 1994. - 215 с.
12. Кротевич Є.В., Родзевич Н.С. Словник лінгвістичних термінів. - К.: В-во АН УРСР, 1957. - С. 196.
13. Симоненко Л.О. Українська термінологія кінця ХХ століття // Українська термінологія і сучасність. Матер. II Всеукр. наук. конф. - К., 1997. - С.10.
14. Кочан І.М. Ще раз про системність у термінології // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. К., 2001. - Вип. 4. - С.67-70.
15. Симоненко Л.О. Біологічна термінологія: формування та функціонування. РВЦ "Софія" Умань, 2006. - 104 с.
16. Туровська Л.В. Військові звання та посади в Україні. К-Ірпінь: Перун, 2005. – С.15.
17. Симоненко Л.О. Формування української біологічної термінології. К.: Наук. думка, 1991. - С.26.
18. Реформатский А.А. Мысли о терминологии // Современные проблемы русской терминологии. М., 1986. - С. 64.
19. Капаназде В.А. Развитие лексики современного русского языка. М.: Наука, 1965. С.78.
20. Звегинцев В.А. Семасиология. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1957. С.151-152.
21. Сорокин Ю.С. Развитие словарного состава русского литературного языка (30-90-е годы XIX века). М.; Л.: Наука, 1965. С.326.
22. Литвиненко А.С. Термин и метафора // Учен. зап. 1-го Моск. пед. ин-та ин. яз. 1954. Т.8. С. 277.
23. Звегинцев В.А. Очерки по общему языкознанию. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1962. С.348.
24. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. М., 1961. С.53.
25. Капаназде В.А. Развитие лексики современного русского языка. М.: Наука, 1965. С.80.

Prezentat la 01.12.2010